

דף מקורות - פרשת דברים – ליברליות חכמה

השיעור השבועי של הרב יצחק חי זאגא בבית הרב קוק, אור לג' אב תשע"ז א. דברים א' - 'אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל ולבן וחצרת ודי זהב.. ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחדש דבר משה אל בני ישראל ככל אשר צוה ד' אתו אלהם. אחרי הכתו את סיחן מלך האמרי אשר יושב בחשבון ואת עוג מלך הבשן אשר יושב בעשתרת באדרעי. רש"י - לפי שהן דברי תוכחות ומנה כאן כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהן, לפיכך סתם את הדברים והזכירם ברמז מפני כבודן של ישראל. אל כל ישראל - אילו הוכיח מקצתן, היו אלו שבשוק אומרים, אתם הייתם שומעים מבן עמרם ולא השיבותם דבר מכך וכך, אילו היינו שם היינו משיבים אותו, לכך כנסם כולם ואמר להם הרי כולכם כאן כל מי שיש לו תשובה ישיב. ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחדש - מלמד שלא הוכיחן אלא סמוך למיתה. ממי למד, מיעקב שלא הוכיח את בניו אלא סמוך למיתה. אמר, ראובן בני, אני אומר לך מפני מה לא הוכחתך כל השנים הללו, כדי שלא תניחני ותלך ותדבק בעשו אחי. ומפני ארבעה דברים אין מוכיחין את האדם אלא סמוך למיתה, כדי שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו, ושלא יהא חבירו רואהו ומתבייש ממנו וכו' כדאיתא בספרי. וכן יהושע לא הוכיח את ישראל אלא סמוך למיתה, וכן שמואל, שנאמר (ש"א יב, ג) הנני ענו בי. וכן דוד את שלמה בנו. אחרי הכותו - אמר משה אם אני מוכיחם קודם שיכנסו לקצת הארץ, יאמרו מה לזה עלינו, מה היטיב לנו, אינו בא אלא לקנתר ולמצוא עילה שאין בו כח להכניסנו לארץ, לפיכך המתין עד שהפיל סיחון ועוג לפניהם והורישם את ארצם ואחר כך הוכיחן.

ב. משלי ח' כג - 'מוכיח אדם אחרי חן ימצא ממחליק לשון. רש"י - לאחר זמן חן ימצא.. מלבי"ם - הגם שדרך העולם שימצא חן בעיניהם מי שאינו מוכיח להם חטאתם וכ"ש אם יחליק לשונו לפאר מעשיהם ולהחניף, וכמ"ש האי צורבא מרבנן דמרחמי ליה בני מתא משום דלא מוכח להו במילי דשמיא, ולפ"ז ימצא המחליק לשון יותר חן מן המוכיח, אבל זה רק בתחלה, אבל אח"כ אם יבא העונש על המעשים הרעים, אז ישימו על לבם כי המוכיח הוכיחם לטוב להם.. הגר"א - חן ימצא - שיאהבהו. כי איש המדבר אמת בלבבו אוהבים אותו יותר ממחליק לשון והוא המחניף לבריות.

ג. רבינו בחי" .. - מצינו בישראל שהיו נוכחים מפי משה רבינו ע"ה והיו מעלין חן לפני הקב"ה לרוב תוכחותיו של משה שהיה מוכיחם תמיד בדברים קשים, כמו שמצינו במי מריבת קדש שאמר להם: "שמעו נא המורים", וכן בענין המן..

ד. רבי"א - הוכח תוכח.. אפי' מאה פעמים זהו להוכיחו על דבר עברה הבאה על ידו שלא יעשנה אבל להוכיחו על העבירות שכבר עשה אין להוכיחו אלא סמוך למיתה. וכן משה לא הוכיח את ישראל על עבירות שכבר עשו אלא סמוך למיתה.

ה. ישעיהו יא - 'והריחו ביראת ד'. והוכיח במישור לענוי ארץ והכה ארץ בשבט פיו וברוח שפתיו ימית רשע. רד"ק - והריחו ביראת ה' - לפי שהריח היא הרגשה קלה אומר לדבר קל שבהרגשה ריח.. כלומר במעט הבנה ירגיש בני אדם הטובים והרעים, ולא יצטרך לראיית עינים ולמשמע אזן בשפטו בני אדם ולהוכיח אותם כי מדעתו ומתבוננתו יבין מעשיהם במעט התבוננות. רש"י - במישור - לשון נוח ורך.

ו. אוה"ק ד' תק' השלום ט - 'כל הכעסנות שבעולם, הבאה מצד הדרכה במוסר באמונה בדעות ובמעשים.. אע"פ שהרבה חלקים מהם, הם מלאים קדושה גדולה.. אין זה מונע מלהתחשב עם הצד החסרוני שבהם. וסוף כל סוף הדבר מוכרח להיות מתוקן, וכל המבוקש של הקדושה.. יבוא לעולם בדרך שלום, והדרכה מלאה נחת שלווה וכבוד. שורש כל זה הוא חטא מי מריבה, וכעסו של משה, אמירת שמעו נא המורים, שהביאה הכאת הסלע, במקום שהיה ראוי להיות, הרצון והפיוס והדבור. ובתוכן ההופעה של הדרכה של אמונה, ושל דיוקי תורה, נתערב בשביל כך כח הקפדנות. עד שהאב ובנו, הרב ותלמידו, שהם יושבים בשער אחד ועוסקים בתורה, נעשים כאויבים זה לזה. ואם שמכל מקום, את והב בסופה כתיב, ואהבה בסופה, אבל אין הרושם של האיבה הארעית הולך לגמרי בלא שום הפסד.. וכל אותו העומק והדיוק, אותה אש הנשמה.. יבוא באחרית הימים, ביתר שאת, על ידי התפשטותה של גבורה רוחנית עליונה, מלאה עדינות של שלום ושלות השקט.. וניצוץ אור שלום זה הולך הוא ומוכרח לבוא, ביחד עם אותו הניצוץ של קץ המגולה, אשר לשיבת ציון ובנינה.

ז. אוה"ק ב' תקמד' התעלות העולם כב - 'ההתפתחות של רוח האדם, מכשרת את שכלו העצמי ואת חפצו הפנימי להיות שואף אל הטוב הגמור שהוא הטוב האלוקי.. בימים הראשונים היה השכל הכללי של האנושיות פחות מפותח, וחפצו היה ג"כ יותר ברברי, אז היה החזון האלוקי כולו נועד לדחות את השכל הסורר המשועבד רק להחפצים הבהמיים בכללות החברה האנושית, ולדחוק תמיד את החפץ הטבעי, שהיתה התעוררותו יותר מכוונת לקראת הכיעור והחטא. התבסמות העולם ע"י כל המשך הדורות, ע"י ביסוסם היותר עליון של גילויי השכינה בישראל וע"י נסיונות הזמנים, התגדלות היחש החברותי, והתרחבות המדעים, זיקקה הרבה את רוח האדם, עד שאע"פ שלא נגמרה עדיין טהרתו, מ"מ חלק גדול מהגיונותיו ושאיפת רצונו הטבעי הנם מכוונים מצד עצמם אל הטוב האלוקי. ונגד אותו החלק שכבר נזדכך מוכרחת היא הליברליות להתפשט.. וכשבאה המסורת והדת אפילו בצורתה היותר טהורה לכבוש תחת ידה את זה החלק המזוקק לא תצליח, אבל צריכה היא לסייע את רוח האדם בנקודת טהרתו, ללכת במסילתו שכבר כבש, ולכוין את מטרתה נגד אותם חלקי הרוח של הדעת והרצון האנושי שעדיין לא נתבסמו, והם עומדים עודנה במצבם הפראי, כימי קדם. ולפי התנועה התסיסית של החלקים המבוססים, עוד הסכנה בהם יותר גדולה, כשהחלקים הבלתי מבוססים, השרידים הרבים של הברבריות, הולכים במצבם הטבעי הפרוע, והצד המתוקן שברוח האדם סוכך עליהם באברת דמיונו, להעטיף מעטה של ברק נוצץ על כל תועבה ושקר. זאת היא עבודת הקודש של עובדי ד', עד קץ הימים, עד אשר רוח הטומאה כליל יחלוף, וזיו האדם והעולם יגלה בתפארת עזו, במלכות ש-די